

М'ЯКІ НАВИЧКИ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

SOFT SKILLS IN THE PROCESS OF ENSURING THE PRINCIPLES OF SECONDARY EDUCATION

В статті проведено аналіз розвитку м'яких навичок в процесі забезпечення реалізації принципів неперервної освіти в сучасних трансформаційних умовах соціуму. Зміни технологічних етапів суспільства супроводжуються змінами самого соціуму. Цінності впливають на бажання людей реалізуватися і, відповідно, сфери зайнятості. Поява нових професій обумовлюється потребами суспільства і цінностями. Для освітньої діяльності сучасності характерні її інноваційні форми і в Україні також, які популяризуються, і в даному контексті актуальною є постійна освіта протягом життя, неперервна. Відповідно, реалізація неперервної освіти потребує розвитку не лише твердих навичок (hard skills), а і soft skills (м'які навички). Тенденції розвитку світу дають основу для припущення, що робота в майбутньому вимагатиме багато більше емоційного інтелекту, аби доповнити надскладні машини. Майбутнє продиктоване четвертою промисловою революцією, яке з одного боку сприятиме зростанню населення, фізичного здоров'я та з іншого – вимагатиме надання всім робочих місць, які значно трансформуються в ході активної автоматизації. Важливим є розвиток самосвідомості та соціальної свідомості кожної особистості.

Ключові слова: м'які навички (soft skills), тверді навички (hard skills), неперервна освіта, технологічні зміни.

The article analyzes the development of soft skills in the process of ensuring the implementation of the principles of continuing education in the current transformational conditions of society. Changes in the technological stages of society are accompanied by changes in society itself. Values affect people's desire to be realized and, accordingly, the sphere of employment. The emergence of new professions is determined by the needs of society and values. Innovative forms of educational activity in Ukraine are and are being popularized. Accordingly, the implementation of continuing education requires the development of not only hard skills, but also soft skills. Trends in the world provide a basis for assuming that work in the future will require much more emotional intelligence to complement the super-complex machines. The future is dictated by the fourth industrial revolution, which on the one hand will contribute to the well-being of the population, physical health and, on the other hand, will require the provision of all jobs that are significantly transformed through active automation. The development of self-consciousness and social consciousness of each individual is important. Only plasticity of thinking, creativity and freedom of choice can attract competitive specialists to the market. In conditions when the economic consequences of Covid-19 are negatively gigantic, the social priorities of the society have changed, the question of the future state of this society is looming, with a high level of unemployment, lack of income, etc. It is here that the level of education and science in society will appear in practice. Interesting is the tendency to want to study offline, but despite the increasing virtualization of communication of the younger generation, it inspires hope that the choice of profession is conscious and, of course, those who learn will acquire high knowledge and skills. State policy should take into account not only the realities of life, but future prospects for 10-15 years, generations are growing and moving into the segment of workers, those who will fill the budget and form a win-win, retirement, children's society.

Key words: soft skills, hard skills, continuing education, technological changes.

УДК 338+159.9

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct64-5>

Грущинська Н.М.¹

д.е.н., професор,
заступник директора
Навчально-наукового інституту
неперервної освіти
Національного авіаційного університету

Hrushchynska Nataliia

Educational and Scientific Institute
of Continuing Education
National Aviation University

Постановка проблеми. Формування ринку праці в соціумі враховує цінності, економічні, соціальні, етнічні фактори. Цінності впливають на потреби людини та визначаються як система координат особистості, на яких формуються колективи. Цінності можна розділяти на групи, кожен визначає свій пріоритет (матеріальні, духовні цінності (життєві, моральні), соціальні, сімейні цінності. Кожна особа займає своє місце в суспільстві, що визначає соціальні цінності, які залежать від оточення, від потреб, від цілей і вони можуть змінюватись протягом життя. Дослідження проведене Microsoft і The Future: «65% тих, хто на сьогодні навчається у школі або ЗВО, займають посади, яких на сьогодні навіть не існує». За теоремою Маслоу, середньостатистична людина задовольняє свої фізіологічні потреби на 85%, потреби в безпеці та захисту – на 70%, в любові

і приналежності – 50%, в самоповазі – 40%, в самоактуалізації – 10%. Сучасний світ трансформує спосіб життя людини, форми спілкування, змінює особливості взаємовідносин, погляди на однакові речі, манери спілкування, і в решті решт, цінності [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В статтях філософів, економістів, психологів, які займаються дослідженням проблематики питань формування соціуму майбутнього, зазначається поява технологічного укладу психотехнологій та технологій, пов'язаних з моральною відповідальністю. М'які навички аналізуються в сучасних роботах Жаклін Картер «Мислення лідера» [1], «Сила емоцій», Девід Дестено «Допомога» [2], Едгар Шейн «Почуття штилю» [3], Лори Вандеркам [4].

Цілі статті. Проаналізувати актуальність розвитку м'яких навичок в процесі забезпечення реалізації принципів неперервної освіти.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5606-4666>

Викладення основного матеріалу. Зміни технологічних етапів суспільства супроводжуються змінами самого суспільства. Цінності впливають на бажання людей реалізовуватись і, відповідно, зміни структури ринку зайнятості. В інформаційних джерелах подаються професії, які зникли на сьогодні: шуролов, трубочист, будильник, організатор оргій. Хоча з іншого боку, можна говорити про те, що вони скоріше трансформувались, і отримали новий формат в сучасних умовах. Разом з тим, поява нових професій обумовлюється потребами суспільства і цінностями. За різними даними, найзатребуванішими професіями станом на 2021 рік є: IT-фахівці, програмісти, інженери-механіки, лікарі, освітяни (з урахуванням потреб сучасного часу), менеджери проектів. А от професії майбутнього, серед яких визначають IT-генетик, персональний бренд-менеджер, спеціаліст по побудові індивідуальної траєкторії розвитку та інші, пов'язані не просто з отриманими професійними знаннями та навичками (hard skills), а важливими елементами реалізації особистості в сучасному світі – soft skills (м'які навички). М'які навички дають можливості для швидкої пластичної адаптації до змін, чутливості до оточення, генерування ідей, комунікації, взаємодії. В книзі «12 soft skills 21 століття» визначають наступні групи м'яких навичок: емоційний інтелект, сміливість проявити себе, сміливість робити помилки, керівництво слабкостями, швидкість, креативність, етичність, системність, лідерство, адаптивність, комунікативність, співпраця. Розвинутість такого набору м'яких якостей, з комбінування з наявними твердими навичками дозволить змінювати професії, вдосконалюватись, на, відповідно, призведе до трансформацій цінностей [2].

В сучасних умовах, викликаних карантинними заходами щодо Covid-19, важливим є знаходження шляхів поліпшення умов розвитку країни і суспільства, з урахуванням того, що вони проводяться радикальними втручаннями. Розвиток штучного інтелекту, генної інженерії, технологічних укладів сьомого/восьмого рівня визначають перспективи майбутнього кожної розвинутої держави. Слід зауважити, що серед перспективних галузей економіки Україні космічна, авіаційна з можливістю розвитку космічного туризму, нових планет та космічних просторів. В контексті активності економіки знань та нових технологічних змін особливої актуальності набуває галузь освіти і науки. Широке застосування онлайн-навчання, з одного боку спростило процес отримання знань, та можливості отримання інформації, з іншого боку, загостило питання щодо самостійної роботи та зосередженості всіх учасників. Дистанційне навчання як основна форма реалізації освітніх послуг на сьогодні, залишається не доступним кожному учню/студенту- викладачу/вчителю.

Окрім відсутності технічного забезпечення процесу, в Україні рівень покриття інтернетом доходить до приблизно 70%.

Перелік майбутніх професій, інформатизація сучасності сприяє скасуванню значного переліку професій, крім того, молода людина має бути готова до необхідності змінити не 1-2 професії, а 4-5, тобто навчатися протягом життя. Пластичність мислення, креативність і свобода вибору формує конкурентоздатних спеціалістів на ринку. В умовах, негативних економічних наслідків від Covid-19, трансформації соціальних пріоритетів суспільства, суспільству може загрозувати високий рівень безробіття, відсутність доходів. Саме тут рівень освіти і науки в суспільстві проявляється на практиці.

Неперервна освіта – освіта протягом життя як сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної зрілості шляхом використання мережі державно-суспільних навчальних закладів і самоосвіти.

Відповідно, реалізація неперервної освіти потребує розвитку не лише твердих навичок (hard skills), а і soft skills (м'які навички). Технологічні устрої майбутнього продиктовані Четвертою промисловою революцією, постіндустріальним розвитком, світовими трансформаціями. Якщо галузями шостого технологічного укладу є біотехнології, нанотехнології, робототехніка, високі гуманітарні технології, нове природокористування, то сьомий і восьмий технологічні устрої пов'язані з розвитком психологічних технологій, технологіями свідомості, відповідальності особистості. Емоційний інтелект – здатність розпізнавати свої почуття й емоції, розуміти стан і настрій співрозмовника. Саме емоційний інтелект дає гнучкість пристосування до нових умов, можливість займатися самоосвітою і змінювати професії та види роботи. Емоційний інтелект відіграє вирішальну роль в успішності та загальному добробуті людини, більше навіть ніж IQ. Емоційний інтелект відрізняє людину від роботів та штучного інтелекту. Разом з тим, штучний інтелект активізується зі значною швидкістю, впливаючись в життя людини не просто як технічний помічник, а як рівноправна особа (прикладом є телеведучі в Південній Кореї, дитина, яка реагує на слова, рухи дорослої людини, Microsoft Xiaoice – популярний чат-бот в Китаї та багато іншого, що частково зібрано в документальних відео) [3].

Тенденції розвитку інформатизованого світу свідчать, що зайнятість в майбутньому вимагатиме набагато більше емоційного інтелекту, аби доповнити надскладні машини, з якими доведеться працювати. Майбутнє, з одного боку сприятиме зростанню кількості населення,

з іншого – вимагатиме забезпечення робочими місцями, які значно трансформуються в ході активної автоматизації. Враховуючи активний розвиток штучного інтелекту, який дозволяє домінувати машині над людиною в когнітивному напрямі, ручна праця та присутність людини, загалом, поступово замінюватиметься, а емоційне середовище залишається визначальним для людини. Саме тому, зміни майбутніх професій повинні відбуватись з фокусуванням на творчості, зв'язку з іншими та самореалізації, що є можливим при розвинутому емоційному інтелекті. Цифрова економіка – це економіка майбутнього і існування в її умовах потребує ефективного стрессостійкого і емоційно стабільного людства. Статистика свідчить, що депресивні стани при зміні професії, характерні для 90% людей. За прогнозами, Всесвітньої організації здоров'я рівень депресій і самогубств постійно зростає, – на сьогодні 300 мільйонів людей по всьому світу страждають на депресію, якщо не буде вжито заходів, до 2030 року депресія стане хворобою номер один у світі. І знову ж такі емоційний інтелект є фундаментом стійкості та розвитку людини. Бо емоційний інтелект – це здатність людини розуміти і сприймати власні емоції; керувати своєю поведінкою під час тих чи інших емоцій. Питання, яке хвилює науковців, прихильників емоційного інтелекту полягає в страху перед тим, що штучний інтелект поглине і емоційний, та знищить людство, підпорядкувавши машинам. На сьогодні, емоції, які відтворюють завдяки штучному інтелекту розробляють на основі справжніх. Але згодом, штучний інтелект настільки вдосконалять, що він стане самостійним елементом, при цьому не контрольованим. Наприклад, Рана ель Каліобай (Rana el Kaliouby), генеральний директор стартапу штучного інтелекту Affectiva запропонувала виробляти системи штучного інтелекту, які визначають сприйняття та емоційний стан людини. Результати таких досліджень застосовано в автомобільній індустрії системи комп'ютерного зору, які відстежують емоційні стани водіїв в надії скоротити кількість аварій через неухважність та відволікання. У маркетингу компанія пропонує рекламодавцям можливість автоматично оцінювати реакцію споживачів на товари та послуги. А в області охорони здоров'я Affectiva внесла свій вклад в розробку методів лікування аутизму, які можуть допомогти дітям розпізнавати емоційні сигнали. Все це зроблено на основі дослідження справжніх емоцій, реакцій. Цікавий приклад також, компанія Sonde Health, яка використовує голосові тести для перевірки молодих мам на наявність післяпологової депресії та співпрацює з лікарнями та страховими компаніями для покращення своєї платформи штучного інтелекту, який буде визначати будь-які зміни в голосі і перевірятиме психічне здоров'я людини [2].

Кількість безробітних за період 2020-2021 років в світовому масштабі зросло, і становило 114 млн. осіб. 71% таких втрат зайнятості (81 млн. людей) стався у формі бездіяльності, а не безробіття – це означає, що люди залишили ринок праці, оскільки не змогли працювати, в першу чергу, через локдауни. Внаслідок цього сукупні доходи працівників у світі скоротились на 8,3%, 3,7 трильйона доларів, що становить 4,4% глобального ВВП. В Україні з 8,5% до 9,9% зріс рівень безробіття, а також відбулось падіння реальних доходів українців. Чисельність безробітного населення становила 1,6 млн. осіб. Зокрема, 17% робочої сили у 2020 році перебували у стані прихованого безробіття. В середньому по Україні на одне вільне робоче місце претендувало шість безробітних. Станом на 1 листопада 2020 року, кількість вакансій, заявлених роботодавцями, становила 68 тис. одиниць, що на 34% менше, ніж на відповідну дату 2019 рік. Наразі, за даними ООН понад 470 млн осіб у всьому світі є безробітними або мають не повну зайнятість. У 2019 році рівень глобального безробіття становив 5 %, а світовий рівень безробіття серед молоді складав 14 %. Міжнародна організація праці (МОП) оцінила збитки від пандемії COVID-19 наступним чином, у 2020 році в усьому світі було скорочено 8,8% робочого часу, що еквівалентно 255 мільйонам повних робочих місць, що вчетверо більше, ніж було втрачено під час фінансової кризи 2008-2009 років. Найбільше від кризи постраждали сектор послуг з розміщення та харчування, де зайнятість скоротилася в середньому більш ніж на 20%, потім роздрібна торгівля і виробництво. Скорочення зайнятості та втрати доходів працівників до кінця 2020 року МОП оцінювали від 860 мільярдів до 3,4 трильйона доларів США. А за прогнозами, кількість безробітних у всьому світі до 2022 року перевищить 200 млн. осіб. Безробіття, в різних своїх формах пов'язано з освітою людини, психологічним та фізичним станом. Рівень освіти прямо впливає на доходи та рівень безробіття людей, та пов'язаний із тривалістю життя, здоров'ям та соціальною інтеграцією [3].

Аналізуючи статистику безробіття за наслідками COVID-19, можна констатувати, що самою вразливою часткою виявилась молодь від 16-24 років. Зауважимо, що специфіка дистанційних занять значний обсяг інформації переносить на самостійне опрацювання без можливості додаткових пояснень, що призводить до надмірного завантаження учнів/студентів/слухачів. Такі методи не сприяють якісному засвоєнню матеріалу, а, навпаки, створюють додатковий стрес. Якщо починати з ще меншого віку, то згідно статистики, в останні три роки зросла кількість дітей з вадами мовлення. Універсальними причинами, окрім фізіологічних, є гіперопіка, занижена самооцінка батьків і загалом весь стан, в якому

перебувають батьки відзеркалюється на дітях. Тому говорячи про тему безробіття, ми говоримо не лише про економічну втрату бюджету держави, ми говоримо про майбутнє людей, що залишились без професійної реалізації, фінансового забезпечення, у відповідному моральному стані та про дітей, які формуються і зростають в умовах бідності, приреченості, безперспективності, хмурості і злоби на оточення. Державна політика повинна враховувати не лише реалії життя, а майбутні перспективи на 10-15 років, покоління зростають і переміщуються в сегмент працюючих, тих, що будуть наповнювати бюджет та утримувати безробітний, пенсійний, дитячий соціум. Зростаючий супротив суспільства щодо ізоляції стає все більш очевидним, молода вікова категорія до 24 років усвідомлює, що офлайн-навчання є ефективнішим, доступнішим для них. За даними опитування, серед 100 опитаних студентів (1-4 курсів ВНЗ), 95 висловились за необхідність проведення занять в аудиторії, 5- були працевлаштовані, тому не бажання втрати роботи, робить для них онлайн навчання необхідністю. Опитування дітей шкільного віку в діапазоні 8-14 років показало наступний результат: із 100 учнів- 80 бажують відвідувати шкільний заклад, 10- віддали перевагу онлайн-навчання [7].

Висновки. Людство все ж доходить до технологій емоційних, що покликані принести людству перемоги в усіх сферах життя, знищити насильство та бідність, прикрасити внутрішній світ людини. Поєднання штучного та емоційного інтелекту – є необхідною умовою майбутнього. В даному контексті навчання з використанням дистанційних форм є сучасною формою спілкування і отримання знань. Разом з тим, навчатися офлайн, не зважаючи на зростання віртуалізації спілкування молодого покоління, залишається важливою формою передачі знань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ж. Картер. Мышление лидера. Москва: 2020. С. 256.
2. Д. Дестено. Сила эмоций. Переклад з англійської: Ю. Константинова. Москва: 2020. С. 222.
3. Е. Шейн. Помощь. Переклад І. Шальнов. Москва: 2019. С. 192.
4. Л. Вандеркам. Чувство штиля. П.: 2020 р. С. 288.
5. Д. Віктор. Перфакционизм. Как генерировать идеи. Київ: 2020 р. С. 166.
6. Грущинська Н.М. Цінності та їх вплив на майбутні професії. Economist UA. URL: <https://economistua.com/tsinnosti-ta-yih-vpliv-na-majbutni-profesiyi/>
7. Грущинська Н.М. Емоційний інтелект проти штучного. Economist UA. <https://economistua.com/emotsijnij-intelekt-proti-shtuchnogo-borotba-chi-vzayemodopovneniya/>

REFERENCES:

1. Zh. Karter. (2020). Mishlenye lydepa. [Leader's thinking]. Moskva, p. 256. (in Russian)
2. D. Desteno (2020). Syl'a emocyj [The power of emotions]. Moskva, p. 222 (in Russian)
3. E. Shejn (2019). *Pomoshhj. Pereklad I. Shal'nov* [Help]. Moskva, p. 192 (in Russian).
4. L. Vanderkam (2020). Chuvstvo shtyl'ja. [Feeling calm]. P., p.288 (in Russian)
5. D. Viktor (2020). *Perfakcyonyzm. Kak ghenepypovatj ydey*. [How to generate ideas]. Kyiv, p. 166 (in Ukraine)
6. Grushchynska N. Tsinosty ta vpliv na maybutni profesii [Values and their impact on future professions]. Economist UA. Available at: <https://economistua.com/tsinnosti-ta-yih-vpliv-na-majbutni-profesiyi/>
7. Grushchynska N. Emoziyniy intellekt protu shtuchnogo [Emotional intelligence versus artificial]. Economist UA. Available at: <https://economistua.com/emotsijnij-intelekt-proti-shtuchnogo-borotba-chi-vzayemodopovneniya/>